

O‘ZBEKISTONDA BOSHLANG‘ICH TA‘LIM TIZIMIDA INKLYUZIV TA‘LIMNI JORIY ETISHNING DOLZARB MASALALARI

Bekbo‘sinova Laylo Xayrulla qizi

Boshlang‘ich ta‘lim fakulteti Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 2-kurs talabasi

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada O‘zbekistonda boshlang‘ich ta‘lim tizimida inklyuziv ta‘limni joriy etish jarayonidagi muammolar, imkoniyatlar va dolzarb masalalar tahlil qilinadi. Inklyuziv ta‘limning huquqiy asoslari, pedagogik yondashuvlar, metodik ta‘minot, o‘qituvchilarning malakasi va maktab muhitining tayyorligi ilmiy asosda yoritiladi. Xorijiy tajribalar va mahalliy sharoitlar tahlili asosida samarali taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi.*

***Kalit so‘zlar:** inklyuziv ta‘lim, boshlang‘ich maktab, maxsus ehtiyojli o‘quvchilar, pedagogik tayyorgarlik, ta‘lim muhiti, dolzarb muammolar.*

Kirish (Introduction)

Bugungi globallashuv va ijtimoiy adolat tamoyillari asosida har bir bolaning sifatli ta‘lim olish huquqini ta‘minlash – davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylangan. O‘zbekistonda ham inklyuziv ta‘lim konsepsiyasi milliy ta‘lim tizimiga integratsiyalashayotgan bir davrda, ayniqsa boshlang‘ich ta‘lim bosqichida bu yondashuvning to‘laqonli joriy etilishi katta ahamiyatga ega.

Inklyuziv ta‘lim – bu maxsus ehtiyojga ega o‘quvchilarni umumiy ta‘lim muhitida o‘z tengdoshlari bilan birgalikda o‘qitishga asoslangan, teng imkoniyatlar va differensial yondashuvni ilgari suruvchi pedagogik tamoyildir. O‘zbekistonda 2021-yilda qabul qilingan **“Nogironligi bo‘lgan shaxslarning huquqlari to‘g‘risida”gi qonun**, inklyuziv ta‘limni huquqiy asosda mustahkamlab berdi. Shu bilan birga, ta‘lim amaliyotida hali yechimini topmagan qator dolzarb masalalar mavjud.

Ushbu maqola aynan O‘zbekiston boshlang‘ich ta‘lim tizimida inklyuziv ta‘limni amaliyotga joriy etishdagi asosiy muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish yo‘llarini ko‘rsatishga qaratilgan.

Usullar (Methods)

Maqolani yozishda quyidagi metodlardan foydalanildi:

- **Normativ-huquqiy tahlil:** inklyuziv ta‘limga oid qonunlar, qarorlar va davlat dasturlari o‘rganildi.
- **Tahliliy metod:** ilmiy maqolalar, monografiyalar va xalqaro tajribalar asosida mavzuga yondashildi.

• **So‘rovnoma:** 5 ta viloyatda faoliyat yuritayotgan 100 nafar boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi va 60 nafar maktab rahbari orasida o‘tkazildi.

• **Taqqosloviiy metod:** Finlandiya, Turkiya va Qozog‘iston tajribasi O‘zbekiston sharoiti bilan solishtirildi.

Natijalar (Results)

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, O‘zbekistonda boshlang‘ich ta‘limda inklyuziv yondashuvni tatbiq etish quyidagi dolzarb masalalar bilan to‘qnash kelmoqda:

1. Kadrlar malakasi past darajada

So‘rovnomada qatnashgan o‘qituvchilarning 71 foizi inklyuziv darslarni samarali tashkil qilishda o‘zini yetarlicha tayyor emas deb hisoblagan. Ayniqsa, psixopedagogik yondashuv, defektologik ko‘nikmalar va moslashtirilgan baholash tizimida qiyinchiliklar mavjud.

2. O‘quv-uslubiy qo‘llanmalar va metodik materiallar yetishmasligi

Maxsus ehtiyojga ega o‘quvchilar uchun moslashtirilgan dars ishlanmalari, qo‘llanmalar, didaktik o‘yinlar va ko‘mak vositalari yetarli emasligi aniqlangan.

3. Maktab infratuzilmasining mos emasligi

Boshlang‘ich maktablarning aksariyatida (so‘rovda qatnashganlarning 78 foizida) panduslar, ko‘r o‘quvchilar uchun belgilar, maxsus sanitariya-gigiyena xonalari yo‘qligi ko‘zga tashlangan.

4. Ijtimoiy-psixologik muhitning inklyuzivlikka tayyor emasligi

Ko‘plab hollarda sinfdoshlar, ota-onalar va hattoki ayrim pedagoglar orasida maxsus ehtiyojli o‘quvchilarga nisbatan salbiy munosabat, chetlashish holatlari kuzatilgan.

Munozara (Discussion)

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, inklyuziv ta‘limni muvaffaqiyatli amalga oshirishda yondashuvning faqat tashkiliy yoki qonuniy emas, balki **madaniy va psixologik jihatlari** ham muhim o‘rin tutadi. O‘zbekistonda bu boradagi yondashuv hali ko‘proq deklarativ xarakterga ega bo‘lib, amaliyotda tizimli mexanizmlar sust rivojlangan.

Xalqaro tajribadan ko‘rinib turibdiki, inklyuzivlik — bu ijtimoiy inklyuziya falsafasiga asoslangan ta‘lim madaniyatidir. Masalan, Finlandiya maktablarida “har bir bola qadrlı” tamoyili bo‘yicha butun ta‘lim tizimi qayta qurilgan. Qozog‘istonda esa inklyuziv maktablar tarmog‘i shakllantirilib, har bir hududda resurs markazlari tashkil etilgan.

O‘zbekistonda ham quyidagi bosqichma-bosqich ishlarni amalga oshirish muhim:

- **Kadrlar tayyorlash:** pedagogika oliygohlarida inklyuziv ta'lim fanini majburiy dars sifatida kiritish.
- **Metodik ta'minot:** davlat tomonidan tasdiqlangan moslashtirilgan o'quv rejalarini ishlab chiqish.
- **Mahalliy resurs markazlari:** har bir hududda pedagog, psixolog, logoped xizmatini ko'rsatadigan inklyuziv markazlar tashkil etish.
- **Jamiyatda ijobiy muhit yaratish:** ommaviy axborot vositalari orqali tushuntiruv ishlarini olib borish.

Xulosa (Conclusion)

O'zbekiston boshlang'ich ta'lim tizimida inklyuziv ta'limni joriy etish quyidagi asosiy muammolar bilan kechmoqda: kadrlar tayyorgarligi yetarli emasligi, metodik materiallar va infratuzilmaning cheklanganligi, psixologik va ijtimoiy muhitning inklyuzivlikka mos emasligi. Shu bilan birga, qonunchilik va siyosiy asoslar mavjud bo'lib, bu yo'lda ijobiy natijalar uchun imkoniyatlar bor.

Shunday ekan, quyidagi tavsiyalarni ilgari surish mumkin:

- Pedagoglar va rahbarlar uchun inklyuziv ta'lim bo'yicha muntazam malaka oshirish kurslarini yo'lga qo'yish;
- Maxsus ehtiyojga ega o'quvchilar uchun moslashtirilgan o'quv materiallari, texnologik vositalar bilan maktablarni ta'minlash;
- Maktablar infratuzilmasini barcha bolalar uchun jismoniy kirish imkoniyatiga ega holatga keltirish;
- Jamiyatda empatiya va bag'rikenglik muhitini shakllantirish orqali inklyuzivlik madaniyatini rivojlantirish.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi "Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida"gi Qonuni. – 2021.
2. UNESCO. (2020). *Inclusive Education: Global Monitoring Report*.
3. Booth, T., & Ainscow, M. (2011). *Index for Inclusion*.
4. Юсупова Д. (2022). Инклюзив таълим: назарий асослар ва амалий ёндашувлар.
5. Kazakh Ministry of Education (2021). *Inclusive Education Development Strategy*.